

4. Лосев А. Ф. Музыка как предмет логики / А. Ф. Лосев // Из ранних произведений. – М., 1990.
5. Суханцева В. К. Музыка как мир человека / В. К. Суханцева. – К., 2000.
6. Коломиец Г. Г. Философско-антропологический статус музыки: аксиологический аспект / Г. Г. Коломиец // Вестник Моск. ун-та. Сер.7. Философия. – 2006. – № 5. – С. 73–94.

Надійшла до редколегії 22.12.09

УДК 17

О. М. Корх

Академія митної служби України

ОСОБИСТА АВТОНОМІЯ ТА КОЛЕКТИВНА СОЛІДАРНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ КОМУНІТАРИЗМУ

Зроблено аналіз спроби зняти протиріччя між особистою автономією та колективною солідарністю в межах філософії комунітаризму.

Ключові слова: особиста автономія, колективна солідарність, комунітаризм.

Проанализирована попытка снять противоречие между личной автономией и коллективной солидарностью в рамках философии коммунитаризма.

Ключевые слова: личная автономия, коллективная солидарность, комунитаризм.

Being analyzed the attempt to remove contradictions between personal autonomy and collective solidarity in the framework of communitarism philosophy.

Keywords: a personal autonomy, collective solidarity, communitarism.

Характерною рисою модернізації сучасного світу є поступове поширення ідей лібералізму, у тому числі його наріжного принципу – індивідуалізму. На рівні суспільної свідомості зазначене поширення знаходить своє відображення в поступовому зближенні ліберальної, консервативної та соціал-демократичної ідеологій. Своєрідним і досить суперечливим варіантом ліберально-консервативного консенсусу можна вважати комунітаризм А. Етціоні, Дж. Кембела, А. Макінтайра, Ч. Тейлора, М. Сендела та інших дослідників, аналіз якого дає можливість зробити певні висновки щодо перспектив індивідуалізму в сучасному, у тому числі пострадянському світі. Такий аналіз особливо актуальний для нашого суспільства, для якого традиційно гострою залишається колізія індивідуалістичних та колективістських інтенцій.

На думку багатьох із зазначених дослідників, сучасність характеризується двома суперечливими тенденціями. З одного боку, надзвичайним підйомом значення окремої особистості та її творчого потенціалу, що сприяє подальшому ствердженню її права на незалежне самовизначення та індивідуальну

неповторність. А з іншого – виникненням тенденції до гіпертрофії особистої автономії і втрати соціальної відповідальності, що створює виразну загрозу для соціальної стабільності й цілісності. Це призводить до того, що розвиток сучасного західного суспільства відбувається, за словами А. Макінтайра, під знаком конфлікту індивідуалізму і колективізму у різних доктринальних формах. «На одному боці – самопроголошені протагоністи індивідуальної свободи, на іншому... – самопроголошені протагоністи планування і регулювання благ, що доступні через бюрократичну організацію... Наслідки перемоги однієї із сторін часто мають величезне значення, але обидва способи життя протягом довгого часу нетерпимі...» [1, с. 51]. Адже ні індивідуалізм, що базується на ідеї прав особистості, ні колективізм, що виходить із уявлень про суспільне благо, не можуть претендувати на роль теорії добродійності, оскільки установки на захист чийхось прав або, навпаки, загальної користі однаково, на думку Макінтайра, неефективні і не можуть слугувати основою для суспільної згоди.

Виходячи з цього, комунітаристи пропонують відмовитися від дихотомії «індивідуалізм – колективізм» і замінити її поняттям «комунітаризму», яке, на їх погляд, не тільки знімає антиномію індивідуального і колективного, але й більш відповідає реальному співіснуванню останніх. Адже культура, наприклад, США, вважає Ф. Фукуяма, що займає позиції, близькі до комунітаризму, реально поєднує індивідуалістичну і колективістську традиції, а її ефективний розвиток здійснюється саме завдяки взаємодії цих суперечливих традицій. При цьому, «якщо індивідуалістична традиція, – пише він, – відігравала у багатьох відношеннях домінуючу роль, то комунітарна традиція виступала в якості фактора, що пом'якшує і стримує, перешкоджає досягненню індивідуалістичними імпульсами свого логічного завершення» (цит. за [4, с. 40]).

У практичному плані реалізація комунітаристського проекту пов'язується з розвитком і поширенням так званих «комюніті», тобто неформальних малих спільнот, що спонтанно виникають (частіше всього за місцем проживання) на ґрунті нагальних екологічних, релігійних, побутових тощо проблем і опосередковують зв'язок між макросоціумом і особистістю. Саме «комюніті», на думку комунітаристів, мають забезпечити захист прав і свобод індивіда від зазіхань і сваволі з боку різного роду державних і недержавних інституцій або приватних осіб і, водночас, шляхом організованої співучасті індивіда у спільній справі покласти край шкідливому егоцентризму. В ідеалі «комюніті» повинні стати добровільними асоціаціями незалежних індивідуальностей, в яких колектив не знеособлює, а захищає особистість, більше того, створює умови для її самореалізації. І саме на основі таких «комюніті» має вирости здорове і стабільне суспільство, де процвітають як суспільні чесноти, так і права особистості. Я стверджую, – заявляє А. Етціоні, – що хороше суспільство потребує ретельної підтримки рівноваги між порядком та індивідуальною автономією, а не переважного виділення однієї з цих двох цінностей» (цит. за [4, с. 37]).

У такій рівновазі цінностей індивідуалізму і колективізму комунітаристи вбачають основну відмінність власної позиції від тих течій, що віддають перевагу якійсь одній із зазначених систем цінностей. Суттєвим недоліком лібералізму комунітаристи вважають надмірну увагу до особистих прав і свобод, особливо до права людини вільно обирати цінності і сенс власного життя, врешті-решт, –

надмірний індивідуалізм і соціальний атомізм, які, нібито, зробили суспільство біднішим, а життя його членів – беззмістовним, позбавленим почуття ідентифікації зі спільнотою. Гострій критиці піддаються і сучасні консерватори, також втягнуті, за словами Макінтайра, в збереження ліберального індивідуалізму, внаслідок чого їх власна доктрина стала як ліберальною, так і індивідуалістичною [4, с. 300].

Отже, незважаючи на проголошений принцип рівноваги між індивідуалістичними і колективістськими цінностями, комунітаристи прямо чи опосередковано порушують цей принцип на користь останніх. Хоча б під тим приводом, що якщо раніше, на їх думку, пріоритетним завданням був захист особистості від надмірного тиску з боку суспільства, то зараз, коли сучасне суспільство в усе більших масштабах переживає вторгнення цінностей індивідуалізму і потерпає від загрози дезінтеграції, настав час зміцнення загальних, тобто таких, що поділяються усіма, цінностей і встановлення нових меж особистій автономії. Найбільш критично налаштований по відношенню до індивідуалізму Макінтайр основним аргументом на користь такої переакцентації вважає те, що суспільство, попри усі зусилля, ще не має скільки-небудь послідовного раціонального захисту точки зору ліберального індивідуалізму; а з іншого боку, соціальна справедливість і справжня доброчинність можливі, нібито, лише у зв'язку з поняттям заслуг, яке, у свою чергу, доречне лише у контексті комуни і блага комуни [1, с. 337–340].

Комунітаризм, таким чином, виступає як певний різновид колективістського етосу. Окремі дослідники, наприклад Р. Мюнх, навіть розцінюють комунітарну стратегію як спробу повернутися до общинної ідеології, як «наївне прагнення до хорошого минулого», яке навряд чи коли здійсниться у скільки-небудь значущих масштабах [3, с. 63]. Важливо, однак, що й тут і «комюніті», і колективність як така розглядаються уже не як самоціль, а як опосередковуюча ланка між індивідом і макросоціумом, покликана в кінцевому підсумку захистити автономію особистості, її колективні та індивідуальні права. Оцінюючи роль «комюніті» у такому контексті, англійський дослідник Р. Саква приходить до висновку, за яким «традиційні колективні цінності поступилися місцем цінностям, згідно з якими люди об'єднуються одне з одним для відстоювання своїх власних інтересів. Традиційна суспільна солідарність поступилася дорогою новим формам етичного індивідуалізму» (цит. за [2, с. 9]).

Усвідомлення необхідності поєднання особистої автономії і колективної солідарності знайшло своє відображення у ліберальному комунітаризмі А. Етціоні, Х. Маркуса та інших дослідників, які намагаються синтезувати індивідуалізм і солідарність через заохочення одних особистих свобод, насамперед особистої ініціативи, і в той же час обмеження інших, які можуть, на їхню думку, нанести шкоду суспільному благу. Близький до ліберального комунітаризму американський соціолог Г. Ганс у своїй концепції «народного індивідуалізму» так пояснює сутність цього синтезу – це «прагнення індивіда до особистої свободи і особистого контролю над своїм соціальним і природним оточенням», яке, однак, має на меті «не відокремлення від інших, а взаємодію і співробітництво на рівні неформальних груп» (цит. за [4, с. 40]).

Щодо лібералів, то більшість звинувачень з боку комунітаристів вони вважають необґрунтованими, оскільки лише незначна кількість лібералів визнає себе противниками ідеалу спільноти. Разом з тим критика з боку комунітаристів посилює еволюцію філософського лібералізму в напрямку більш глибокої інтеграції індивідуальних прав і свобод з цінностями спільноти. Так, наприклад, Роулз у статті «Ідея блага і пріоритет права», написаній у відповідь на критику комунітаристів, однозначно визнає, що «у будь-якому випадку людина потрібна одна одній, оскільки таланти кожної з них можуть бути реалізовані лише через активну кооперацію з іншими й істотною мірою завдяки колективним зусиллям» [5, с. 221]. Тобто і тут очевидна, власне, постмодерна тенденція, за якою лібералізм і комунітаризм не виключають один одного, а взаємодоповнюють на базі визнання індивідуальних і колективних прав людини. Основним результатом незавершеної дискусії між лібералами і комунітаристами стало визнання того, що індивіди (як особистості) і спільноти взаємно конструюються, їх взаємодії підтримують і доповнюють одна одну; а отже, за словами Ч. Тейлора, треба знайти таку форму суспільного устрою, яка примирить свободу і спільність і створить умови для самоуправління через співучасть [6, с. 566]. У якості такої форми Тейлор пропонує «мультикультуризм» – визнання рівної цінності всіх культур, за якої особистість отримує право вільно ідентифікувати себе з кожною із них. Тобто право особистості на самовизначення визнається за пріоритетне.

Отже, під впливом зазначеної дискусії філософська рефлексія все більш зосереджується на пошуках такої «моделі розвитку, – слідом за Ч.Тейлором зазначає Ж.-Б. Фуко, – яка б поєднувала автономію особистості, що *безумовна*, і колективну солідарність» [7, с. 65] (виділено мною. – О. К.). Причому щодо останньої, то мова йде не про «механічну», а винятково «органічну солідарність» (Е. Дюркгейм), тобто солідарність, що базується не на особистій невідокремленості та безсиллі, а на високій диференціації суспільства, особистій автономії індивідів як основного принципу внутрішньогрупового взаємозв'язку, на їхній здатності до самоврядування і особистої відповідальності. І лише на цій основі, тобто лише на ґрунті особистої свободи та відповідальності, стають можливими справжній універсалізм і солідарність. Усвідомлення цього особливо важливе для суспільств, що намагаються подолати свою тоталітарну спадщину.

Бібліографічні посилання

1. **Макінтайр А.** После добродетели: Исследования теории морали / А. Макінтайр. – М.-Екатеринбург, 2000.
2. **Мысливченко А. Г.** Западная социал-демократия: тенденция обновления и модернизации / А. Г. Мысливченко // Вопросы философии. – 2001. – № 11. – С. 56–62.
3. **Мюнх Р.** Социологический анализ новой диалектики и динамики развития глобального информационного общества / Р. Мюнх // Социология на пороге XXI века. – М., 1999.
4. **Новинская М.** Коммунитарная парадигма: модификация левой идеи в западной политической культуре / М. Новинская // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 4. – С. 94–102.
5. **Роулз Дж.** Політичний лібералізм / Дж. Роулз // Сучасна політична філософія: Антологія. – К., 1998.

6. **Тейлор Ч.** Непорозуміння: дебати між лібералами і комунітаристами / Ч. Тейлор // Сучасна політична філософія: Антологія. – К., 1998.
7. **Foucault J.-B.** Face aux risques d'exclusion // CDFDT aujourd'hui. – Paris, 1989. – № 93. – P. 62–67.

Надійшла до редколегії 28.12.09

УДК 130.3

С. В. Шевцов

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ОПРАВДАНИЕ БЫТИЯ ЧЕЛОВЕКА У СОФОКЛА

Розглянуто трагедію самопізнання Едіпа у Софокла як специфічний античний тип антроподицеї, який охоплює хтонічну, героїчну, діонісійську міфологію та присутність людини: з точки зору його зовнішніх особливостей (хтонізм), слави і влади (героїзм), щастя та блага (діонісійство).

Ключові слова: таємне знання, знання-влада, самопізнання, слава, благо, доля.

Рассмотрена трагедия самопознания Эдипа у Софокла как специфический античный тип антроподицеи, охватывающий собой хтоническую, героическую, дионисийскую мифологию и присутствие в них человека: с точки зрения его внешних особенностей (хтонизм), славы и власти (героизм), счастья и блага (дионисийство).

Ключевые слова: тайное знание, знание-власть, самопознание, слава, благо, судьба.

There's considered Sophocles' Oedipus' tragedy of self-cognition as specific Antique type of anthropodiceja that includes chthonic, heroic, dionisian mythology and human existence in them: from the point of view of his external peculiarities (chthonism), glory and power (heroism), fortune and good (dionisian).

Keywords: secret knowledge, knowledge-power, self-cognition, glory, fortune, fate.

Вопрос о бытии человека – А и Ω всей эдипологии Софокла – пронизывает собой эту знаменитую трилогию: «Царь Эдип», «Эдип в Колоне», «Антигона». Тезис Протагора о человеке как мере вещей раскрывается у великого трагика не в релятивистском смысле, а в том, что человек в этом мире поставлен на некую грань, где пересекаются свет и тьма, добро и зло. Тем самым само бытие мира осуществляется в зависимости от того, способен ли человек в этом мире совершать определенные смыслообразующие акты, даже если все мироздание настроено, казалось бы, против. Эдип своими действиями противостоит неумолимой стихии рока и через преодоление хтонического и героического порядков уславливает дионисийское видение мира как их высший синтез.

Трагическое самопознание Эдипа разворачивается в границах преступления, в аспектах отцеубийства, инцеста, самообожествления и наказания по линии самоослепления, покаяния, изгнания. В самопознании между ослепляющим блеском видимости и светом истинного положения дел пролегает граница, которая, в отличие от экстраординарности тайного знания (победа Эдипа над Сфинксом) и знания-власти (принятие власти в Фивах), относится к метафизическому из-